

A magyar igék és a mód/eredmény komplementaritás

Kardos Éva
Debreceni Egyetem
kardoseva@unideb.hu

Kivonat: Az igék lehetséges jelentéseit vizsgáló lexikális szemantikai szakirodalom egyik legnagyobb hatású hipotézise Malka Rappaport Hovav és Beth Levin nevéhez fűződik és azt mondja ki, hogy a különböző nyelvekben található puszta igeigyekök vagy a cselekvés módját, vagy annak eredményét lexikalizálják; a két idioszinkratikus jelentéskomponens együttes előfordulása egy igeigyekben nem lehetséges (Rappaport Hovav–Levin 2010). A Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézist az utóbbi években többen megkérdőjelezték az igei predikátumok eseményszerkezetét vizsgáló szakirodalomban elsősorban az angol adatokra vonatkozóan. Jelen tanulmányban azt mutatom meg, hogy a magyar igék mutatják ezt a komplementaritást, hiszen az igeigyekök jellemzően a cselekvés módját fejezik ki, míg a cselekvés eredménye gyakran az igeigyektől független összetevőben kódolódik a mondatban található igei csoport (VP) feletti funkcionális tartományban a vP-ben (Kardos–Farkas 2022). A tanulmányban arra is kísérletet teszek, hogy magyarázatot adjak erre a szintaktikai megszorításra. Azt javaslom, hogy a magyar mondat eseménytartományára jellemző kifejezések szórendi viselkedésében annak a Hatókör Elvnek van szerepe, amely a mondat bal perifériáján a kvantorok és határozók mondatbeli helyét is meghatározza.

Kulcsszavak: lexikális szemantika, eseménylexikalizáció, mód/eredmény komplementaritás, igeigyekök

1. Bevezetés

Tanulmányomban Rappaport Hovav és Levin (2010) Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézisét tárgyalom angol és magyar adatok fényében. Egy rövid szakirodalmi áttekintést követően, melyben elsősorban az angol adatokra vonatkozóan vizsgálom a hipotézis előrejelzéseit és néhány korábbi munkában megfogalmazott kihívásokat, célom, hogy megmutassam, hogy a magyar állapotváltoztatási és helyváltoztatási eseményeket kifejező igék jellemzően mutatják a mód/eredmény komplementaritást, miszerint az igeigyek gyakran egy cselekvési eseményt és annak módját fejezi ki, míg az eseményre jellemző eredményállapot egy szintaktikailag független preverbális összetevőben lexikalizálódik, amely egy igeigyekötő vagy egy rezultatív kifejezés. Eme mintázatot azzal motiválom Kardos és Szávó (2022a, b) munkája nyomán, hogy a magyarban a telicizáló igeigyekötők, mint például a *meg* az olyan predikátumokban, mint a *megevett egy almát* vagy a rezultatív kifejezések, mint például a *laposra a laposra kalapált egy vaslemez* típusú kifejezésekben kódolnak egy eseménymaximalizáló operátort (Kardos 2012; 2016) és szintaktikai pozíciójukat az a Hatókör Elv határozza meg, amely a mondat bal perifériáján található kvantorok és határozók pozícióját is befolyásolja (É. Kiss 1984; 2009).

A tanulmányom szerkezete a következő: A 2. szakaszban röviden tárgyalom, részben Kardos (2021) alapján, az utóbbi évtizedek egyik legnépszerűbb lexikális szemantikai elméletét, amely predikátum dekompozíciókkal ábrázolja a szójelentést. A 3. szakaszban Rappaport Hovav és Levin (2010) Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézisét mutatom be, melyet a szerzők az igejelentésre vonatkozó univerzális megszorításnak tekintenek. A 4. alfejezet fő célja, hogy empirikus bizonyítékot adjon arra vonatkozóan, hogy a magyar igék, szemben az angol igékkel (Beavers–Koontz–Garboden 2012; 2020; Ausensi 2022) komplementaritást mutatnak abban a tekintetben, hogy az események végpontossága és így a rájuk jellemző eredményállapot is egy szintaktikai megszorításnak köszönhetően gyakran az igeigyekön kívül fejeződik ki, míg a cselekvés módja az igeigyekben kódolódik. Az 5. szakaszban általánosabban tárgyalom eme megszorítás következményeit a magyarban megfigyelhető eseménylexikalizációs stratégiákra vonatkozóan a Talmy-féle tipológiát (Talmy 1985; 1991; 2000) szem előtt tartva. A 6. szakasz néhány összegző gondolattal zárja a tanulmányt.

2. A szójelentés dekompozíciós ábrázolása

Az utóbbi évtizedek egyik legnépszerűbb igejelentés-felfogása szerint az igék kétféle jelentéskomponensből tevődnek össze: Egyrészt primitív predikátumokból állnak (pl. CSELEKSZIK, OKOZ, VÁLIK), amelyek alapvetően meghatározzák az igékre jellemző eseménysémát és így az ige nyelvtani viselkedését, illetve egy idioszinkratikus elemből, amely valamilyen ontológiai kategóriával írható le (pl. állapot, végállapot, mód, eszköz) (Dowty 1979) és az igeigyökben lexikalizálódik. Rappaport Hovav és Levin (1998) elméletében az igék kanonikus megvalósulási szabályok által jönnek létre, melyek azt biztosítják, hogy egy adott ontológiai kategóriával leírható igeigyök a neki megfelelő eseménysémában foglaljon helyet. Ezen szabályok a következők:

- (1) a. mód → [x CSELEKSZIK <MÓD>]
(pl. *jog 'kocog', run 'fut', creak 'nyikorog', whistle 'füttyül'*)
- b. eszköz → [x CSELEKSZIK <ESZKÖZ>]
(pl. *brush 'kefél', chisel 'vés', saw 'fűrész', shovel 'lapát'*)
- c. tartály → [x OKOZ [y VÁLIK <TARTÁLYBAN>]]
(pl. *bag 'bedobozol', cage 'ketreche tesz' pocket 'bezsebel'*)
- d. belső tényező által okozott állapot → [x <ÁLLAPOT>]
(pl. *bloom '(ki)nyílik', decay '(el)hervad/(el)pusztul', rot '(el)rothad/(el)bomlik, rust '(be)rozsdásodik'*)
- e. külső tényező által okozott eredményállapot →
[[x CSELEKSZIK] OKOZ [y VÁLIK <EREDMÉNYÁLLAPOT>]]
(pl. *break '(el)tör', dry '(meg)szárít', harden '(meg)keményít', melt '(meg)olvaszt', open '(ki)nyit'*)

(Rappaport Hovav–Levin 1998, 109)

A fenti szabályokban a nyíl jobb oldalán látható dekompozíciós ábrázolások lehetővé teszik, hogy megragadjuk azt a jelenséget, miszerint az összetett eseményszerkezetű igei predikátumok az *again* 'újra' és más hasonló határozók környezetében többértelműek. Erre példa a *close the door* 'bezárja az ajtót' kifejezés a (2)-es példában, amelyhez az (1e) reprezentáció tartozik.

- (2) John closed the door again.
János zár-múlt az ajtó újra
'János újra bezárta az ajtót.'

(Dowty 1979, 252)

A fenti példának legalább két olvasata van: Az egyik olvasaton a teljes zárási esemény a határozó hatókörében van és a mondat szükségszerűen azt jelenti, hogy a zárási esemény követ egy másik zárási eseményt, míg egy másik olvasaton csak az eredményállapot van a határozó hatókörében, melynek következtében a mondat azt jelenti, hogy az ajtó újra zárt állapotba került. Ebben az esetben a mondat igazságfeltételeihez nem tartozik egy megelőző zárási cselekvés.

Egy másik fontos következménye a fenti jelentésábrázolásnak az, hogy a lenti példában szereplő mondatok közötti jelentésreláció levezethető a dekompozíciókból:

- (3) a. The soup is cool. **cool'**(*the.soup*)
a leves van hideg **hideg'**(*a.leves*)
'A leves hideg.'
- b. The soup cooled. BECOME[**cool'**(*the.soup*)]
a leves hűl-múlt VÁLIK[**hideg'**(*a.leves*)]
'A leves lehűlt.'

c. John	cooled	the soup.	$\exists P[P(\textit{John}) \textit{CAUSE} [\textit{BECOME}[\textit{cool}'(\textit{the.soup})]]]$
János	hűt-múlt	a leves	$\exists P[P(\textit{János})\textit{OKOZ} [\textit{VÁLIK}[\textit{hideg}'(\textit{a.leves})]]]$
'János lehűtötte a levest.'			

(Wechsler 2015, 154)

Azt feltételezve, hogy minden példa tartalmazza a *cool* 'hűvös/hideg' predikátumot, előrejelezhetjük, hogy a (3b) és a (3c) mondatok igazsága esetén szükségszerűen következik a (3a) igazsága. Ezenkívül az is megragadható a mondatokhoz tartozó reprezentációk által, melyek Dowty (1979) leegyszerűsített reprezentációi, hogy az intranszitiv *cool* '(le)hűl' ige és a tranzitiv *cool* '(le)hűt' ige ugyanolyan szelekciós korlátozásokkal írható le az intranszitiv ige alanyára és a tranzitiv ige tárgyára vonatkozóan (Levin–Rappaport Hovav 2005, 69).

A predikátum dekompozíciók nemcsak a Levin és Rappaport Hovav-féle lexikális szemantikai jelentésábrázolásokban váltak igazán népszerűvé az utóbbi évtizedekben, hanem azokban az elméletekben is, ahol az eseményszerkezet a szintaxis része (lásd ehhez Hale és Keyser 2002; Erteschik-Shir és Rapoport 1996; Harley és Noyer 2000; Marantz 1997 és Ramchand 2008 elméleteit). A továbbiakban egy olyan szójelentésre vonatkozó megszorítást tárgyalok, amely bár lexikális szemantikai megszorításként került be a tudományos diskurzusbába, ma már az eseményszerkezetre jellemző szintaktikai megszorításként is értelmezik (Mateu–Acedo-Matellán 2012; Beavers–Koontz-Garboden 2020).

3. Az ige jelentés megszorítotttsága

3.1 A Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézis: Előrejelzések

A lexikális szemantikai szakirodalom egyik központi kérdése, hogy milyen megszorítások jellemzik az igejelentést a 2. alszakaszban tárgyalt jelentéselemeket illetően. Malka Rappaport Hovav és Beth Levin egyik legnagyobb hatású hipotézise szerint az igejelentés megszorított abban az értelemben, hogy az igeigék vagy az esemény módját, vagy annak eredményét fejezik ki. Az nem fordul elő, hogy mindkét jelentéselem egyszerre lexikalizálódjon egy igeigékben. Ez a hipotézis a Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézisként vált ismertté és azért tartják különösen fontosnak a lexikális szemantikai és a szintaxis-szemantika interfész jelenségeivel foglalkozó szakirodalomban, mert ellenőrizhető előrejelzéseket tesz a különböző igeosztályok igeiben szükségszerűen lexikalizált jelentéselemeket és a rájuk jellemző szintaktikai eseményszerkezetet illetően (Ausensi 2022, 45).

Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézis: Egy igeigék jelzőként funkcionáló módot fejez ki vagy argumentumként funkcionáló eredményt; mindkettőt egyszerre nem jellemezheti. Az előző esetben csak a cselekvés módja, míg az utóbbi esetben csak az eredményállapot van szükségszerűen lexikalizálva az igeiben.

Az események módját lexikalizáló igeik a (4)-ben található angol példákkal illusztrálhatók, míg az események eredményét kifejező igeik pedig az (5)-ben:

(4) Az esemény módját lexikalizáló igeik: *nibble* 'rágcsál/majszol', *rub* 'dörzsöl', *scribble* 'firkál', *sweep* 'seper', *laugh* 'nevet', *run* 'fut', *swim* 'úszik'

(5) Az esemény eredményét lexikalizáló igeik: *clean* '(ki)takarít/tisztít', *empty* '(ki)ürít', *fill* '(meg)telik/(meg)tölt', *freeze* '(meg)fagy/megfagyaszt', *kill* (meg)öl, *melt* '(el)olvad/(el)olvaszt', *open* '(ki)nyílik/(ki)nyit', *arrive* '(meg)érkezik', *die* '(meg)hal', *enter* '(be)lép', *faint* '(el)ájul'

A szerzők szerint a fenti igeosztályokra empirikus bizonyíték, hogy a két osztály tagjainak nyelvtani viselkedése jelentősen eltér egymástól, mint ahogy az alábbi tesztek is mutatják.

A cselekvés módját lexikalizáló igeigéket igazoló tesztek:

(i) Az ige szelekciós korlátozásai az alanyra vonatkozóan szigorúbbak, mint az eredményigék esetében.

- (6) a. John scrubbed the floor with a stiff brush.
János súrol-múlt a padló prep egy erős seprű
'János felseperte a padlót egy erős seprűvel.'
- b. #The stiff brush scrubbed the floor.
az erős seprű seper-múlt a padló
'Az erős seprű felseperte a padlót.'
- (7) a. John broke the vase with a hammer.
János tör-múlt a váza prep egy kalapács
'János eltört egy vázát egy kalapáccsal.'
- b. The hammer broke the vase.
a kalapács tör-múlt a váza
'A kalapács eltört egy vázát.'

(Beavers–Koontz-Garboden 2020, 174)

(ii) Az igében kódolt cselekvés nem tagadható.

- (8) a. #Jim ran, but didn't move a muscle.
Jim fut-múlt, de aux-múlt-nem mozdít egy izom
'Jim futott, de egy izmát sem mozdította meg.'
- b. Kim broke my DVD player, but didn't move a muscle.
Kim tör-múlt enyém DVD lejátszó, de aux-múlt-nem mozdít egy izom
'Kim eltörte a DVD lejátszót, de egy izmát sem mozdította meg.'

(Beavers–Koontz-Garboden 2020, 175-176)

A (6)-ban és (7)-ben található példák azt illusztrálják, hogy az események módját és eredményét lexikalizáló angol igék, mint például a *scrub* 'súrol' és a tranzitív *break* '(el)tör', eltérő argumentumszerkezeti mintázatokkal jellemezhetők. Az események módját kifejező igeigéket tartalmazó igék szigorúbb szelekciós korlátozásokkal írhatók le az alanyi argumentumukra vonatkozóan, ahogy a (6a) és (6b) példák is mutatják. A *scrub* 'súrol' és hasonló igék rendszerint nem engednek meg természeti erőt és élettelen résztvevőket az alanyi pozícióban, míg az eredményigék kompatibilisek az ilyen alanyokkal (7). Ezenkívül a *scrub* 'súrol' típusú igék esetében nem lehet tagadni a cselekvési eseményt, ahogy ezt a (8a) példa mutatja. Ezzel szemben a *break* '(el)tör' típusú eredményigéknél ez lehetséges (8b), mely azt jelzi, hogy ezen jelentéselem szükségszerűen nem része az igének. Egy harmadik fontos jellemvonása a *scrub* 'súrol' típusú igéknek, hogy komplex cselekvéseket fejeznek ki, szemben az eredményigékkel, amelyek egyszerű cselekvéseket jellemeznek. Rappaport Hovav és Levin (2010, 2.4 szakasz) ezt úgy pontosítja, hogy míg az eredményigék skaláris változást fejeznek ki, hiszen irányított cselekvéseket írnak le egy skála mentén valamilyen dimenzióban (pl. magasság vagy hőmérséklet), a cselekvés módját kifejező igék esetében ez nem mondható el, hiszen itt nem jelölhető ki egy specifikus tulajdonság, melynek tekintetében változás következik be egy skálán.

A cselekvés módját kifejező igékkel szemben az eredményigék az alábbi interpretációs és argumentumszerkezeti tulajdonságokat rendelkeznek.

Az eredményállapotot lexikalizáló igeigéket igazoló tesztek:

(i) Az eredményállapot nem tagadható.

- (9) a. #Shane just broke the vase, but nothing is different about it.
Shane éppen tör-múlt a váza, de semmi van különböző prep ő
'Shane éppen eltört egy vázát, de a váza nem változott semmit.'
- b. Tracy just swept the floor, but nothing is different about it.
Tracy éppen seper-múlt a padló, de semmi van különböző prep ő
'Tracy éppen felseperte a padlót, de a padló nem változott semmit.'

(Beavers–Koontz-Garboden 2020, 167)

(ii) A tárgy nem törölhető.

- (10) a. Kim broke the vase.
Kim tör-múlt a váza
'Kim eltörte a vázát.'
- b. *All last night, Kim broke.
összes múlt éjszaka, Kim tör-múlt
'*Kim egész éjjel tört.'
- (11) a. Kim scrubbed the floor.
Kim súrol-múlt a padló
'Kim felsúrolta a padlót.'
- b. All last night, Kim scrubbed.
összes múlt éjszaka Kim súrol-múlt
'Kim egész éjjel súrolt.'

(Beavers–Koontz-Garboden 2020, 169)

(iii) A rezultatív kifejezések erősen megszorítottak.

- (12) a. Kim broke the stick in half/into pieces/#purple/#into the ground.
Kim tör-múlt a bot prep fél/prep darab-pl/lila/prep a föld
'Kim félbe/darabokra/#lilára/#a földbe törte a botot.'
- b. Cinderella scrubbed the table clean/shiny/bare.
Hamupipőke súrol-múlt az asztal tiszta/fényes/üres
'Hamupipőke tisztára/fényesre/üresre súrolta az asztalt.'

(Beavers–Koontz-Garboden 2020, 169-170)

A (9a) és (9b) azt mutatják, hogy a tranzitív *break* '(el)tör' és hasonló igék esetében nem tagadható, hogy valamilyen változás állt be az esemény egyik résztvevőjében, míg a *sweep* 'seper' típusú módot kifejező igékkal a mondatban ez lehetséges. Egy másik fontos tulajdonsága az eredményigéknek, hogy a belső tárgyak kötelezően meg kell, hogy jelenjen a szintaktikai felszínen (10). A módot kifejező igék esetében nincs szükség explicit tárgyra, mint ahogy ezt a (11b) példa is mutatja. Beavers és Koontz-Garboden (2020, 168) szerint a tárgy törölhetőségének a tilalma az Argumentum/Alesemény Feltételből következik, mely a (13)-ban található.

(13) **Argumentum/Alesemény Feltétel:** Aleseményenként legalább egy argumentumnak meg kell jelenni a szintaktikai felszínen az ige eseményszerkezetében.

(Rappaport Hovav–Levin 2001, 779)

Beavers és Koontz-Garboden (2020) arra következtetnek Rappaport Hovav és Levin (1998, 122) egyik korábbi munkája alapján, hogy a törölhetőség tilalma azzal függhet össze, hogy a skaláris eredményigék eseményszerkezetében az állapotváltozási alesemény csak egy résztvevőt tartalmaz, ami a *patiens*, így annak kötelező megjelenni a szintaktikai felszínen. Végezetül pedig egy harmadik gyakran tárgyalt tulajdonsága az eredményigéknek az, hogy csak olyan rezultatív kifejezésekkel fordulhatnak elő, amelyek a bennük lexikalizált eredményállapottal kompatibilisek. A módot kifejező igékre nem jellemző ez a megszorítás. Ezt mutatja a (12a) és (12b).

Rappaport Hovav és Levin (2010) a mód/eredmény komplementaritást egy általánosabb lexikalizációs megszorítással motiválja, mely szerint egy ige gyök vagy az eseményt jelző vagy argumentum funkcióval szerepelhet az igére jellemző eseménysémában.

(14) **Lexikalizációs Megszorítás:** Egy eseménysémában egy ige gyök kizárólag egy primitív predikátumhoz tartozhat argumentumként vagy jelzőként.

(Rappaport Hovav–Levin 2010, 25)

A szerzők univerzálisnak tekinti a mód/eredmény komplementaritást, viszont azt is megemlítik, hogy a nyelvek különböznek abban, hogy pontosan milyen alkotóelem lexikalizálja az események módját vagy eredményét. Az észak-amerikai indián nyelvben, a lakotában, például sok ige főnévössze egy állandó eredményállapotot kódol, az események módját vagy eszközét prefixumok fejezik ki az összetett igealakokban. Jelen írásomban azt kívánom megmutatni, hogy a magyar igék is jellemzően mutatják a Rappaport Hovav és Levin által megfogalmazott komplementaritást a következő módon: az

igetövek többsége az események módját fejezi ki, míg az igtől szintaktikailag független igekötők és rezultatív kifejezések felelősek azért a jelentésért a mondaton belül, hogy egy eredményállapot fennáll az esemény végén. Fontos megállapítása a tanulmányomnak, hogy az angollal szemben a magyar igei predikátumokban lexikalizált eredményállapotok szükségszerűen végpontossággal járnak, ahogy azt a 4. szakaszban részletesebben bemutatom. Előtte azonban röviden tárgyalom a Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézissel kapcsolatban a szakirodalomban felvetett kihívásokat és az arra adott válaszokat.

3.2 A Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézis: Kihívások

Az elmúlt évtizedben többen megkérdőjelezték Rappaport Hovav és Levin (2010) Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézisét. Beavers és Koontz-Garboden (2020) például azt állítják, hogy bár Rappaport Hovav és Levin lexikalizációs megszorítása érvényes az igei predikátumokra jellemző eseményszerkezetre, igazságfeltételes állításként nem állja meg a helyét. Ez azt jelenti, hogy bár plauzibilis azt feltételezni, hogy egy ige egy vagy jelzőként vagy argumentumként tud az eseményszerkezetben megjelenni és nem legitim az a struktúra, amiben jelző/adjunktum és argumentum pozícióban is szerepel, léteznek olyan igtövek, amelyek kifejezik az esemény módját és eredményét is. Angol ölési, főzési és ballisztikus mozgásigék mondatbeli viselkedése és interpretációs tulajdonságai alapján arra a következtetésre jutnak, hogy a fenti két osztály mellett feltételeznünk kell egy harmadik osztályt is, melyek tagjai mutatják az (4)-es és (5)-ös példákkal illusztrált osztályok tagjaira jellemző nyelvtani viselkedésjegyeket is. Erre példa a (15)-ben található néhány ige.

(15) Az esemény módját és eredményét lexikalizáló igeik: *drown* 'vízbe fullad/vízbe fojt', *crucify* 'keresztre feszít', *guillotine* 'lefejez', *electrocute* 'villamosságban kivégez'

Beavers és Koontz-Garboden (2020, 180-182) megmutatják, hogy a 3.1 alszakaszban tárgyalt tesztek szerint, amelyekkel az igei predikátumok által kifejezett események eredményét vagy módját lehet azonosítani, a (15)-ben található igeik lexikalizálnak eredmény és mód jelentéskomponenst is. Az eredményállapotot igazoló tesztek az igtövekben a következőket mutatják az ölési módot kifejező igeik esetében:

(16) a. #Jane just drowned Joe, but nothing is different about him.
Jane éppen vízbe.fojt-múlt Joe, de semmi van különböző prep őt
#'Jane éppen vízbe fojtotta Joe-t, de Joe nem változott semmit.'

b. #Jane just crucified Joe, but nothing is different about him.
Jane éppen keresztre.feszít-múlt Joe, de semmi van különböző prep őt
#'Jane éppen keresztre feszítette Joe-t, de Joe nem változott semmit.'

(17) a. *All last night, Shane crucified.
Összes múlt éjszaka, Shane keresztre.feszít-múlt
*'Shane egész éjjel keresztre feszített.'

b. *All last night, Shane drowned.
összes múlt éjszaka, Shane vízbe.fojt-múlt
*'Shane egész éjjel vízbe fojtott.'

(18) a. #Shane drowned Sandy blue.
Shane vízbe.fojt-múlt Sandy kék
#'Shane vízbe fojtotta Sandyt és a végén Sandy kék lett.'

b. #The Romans crucified Jesus to the tomb.
a római-pl keresztre.feszít-múlt Jézus prep a sírbolt
#'A rómaiak úgy feszítették keresztre Jézust, hogy a sírboltban végezte.'

(Beavers–Koontz-Garboden 2020, 180-181)

A fenti példák szerint a tranzitív *drown* 'vízbe fojt' és a *crucify* 'keresztre feszít' igeik lexikalizálnak egy eredményállapotot, míg az alábbiakban azt láthatjuk, hogy az esemény módjának kódolását igazoló tesztek is pozitív eredménnyel járnak:

- (19) a. John crucified Jesus with a sailing rope.
 János keresztre.feszít-múlt Jézus prep egy vitorlázás kötél
 'John keresztre feszítette Jézust egy vitorlakötélel.'
 b. #Sailing rope crucified Jesus.
 vitorlázás kötél keresztre.feszít-múlt Jézus
 #'Egy vitorlakötél keresztre feszítette Jézust.'
 c. #The wind crucified Jesus by raising his cross.
 a szél keresztre.feszít-múlt Jézus prep emelés övé kereszt
 #'A szél keresztre feszítette Jézust úgy, hogy felemelte a kereszjtét.'
- (20) a. #The governor crucified the prisoner, but didn't move
 a kormányzó keresztre.feszít-múlt a rab, de aux-múlt-nem mozdít
 a muscle.
 egy izom
 #'A kormányzó keresztre feszítette a rabot, de egy izmát sem mozdította meg.'
 b. #The governor drowned the prisoner, but didn't move
 a kormányzó vízbe.fojt-múlt a rab, de aux-múlt-nem mozdít
 a muscle.
 egy izom
 #'A kormányzó vízbe fojtotta a rabot, de egy izmát sem mozdította meg.'
- (Beavers–Koontz-Garboden 2020, 181-182)

A fentiekhez hasonló eredményre jutunk az *again* 'újra'-teszt alkalmazásával is: az *again* 'újra' határozó hatókörébe tartozhat az egész esemény vagy csak kizárólag az eredményállapot az olyan igék esetében, melyek csak eredményt lexikalizálnak (pl. *break* '(el)tör(ik)', *open* '(ki)nyit/(ki)nyílik), míg az ölés módját kifejező igék esetében nem ezt látjuk. Az *open the door* 'kinyitja az ajtót' típusú predikátumok lehetséges restitutív és repetitív olvasatait a (21)-es mondatok illusztrálják, ahol a restitútív olvasaton csak az eredményt kifejező igeigök van a határozó hatókörében, míg a repetitív olvasatokon a határozó egy magasabb pozícióban helyezkedik el az eseményszerkezetben és így a szerkezet nagyobb része esik a hatókörébe.¹

- (21) a. John opened the door again, and it had been open before.
 Jánosnyit-múlt az ajtó újra, és ő aux-múlt van-perf nyitott előtte
 'János kinyitotta az ajtót újra és az ajtó korábban már volt nyitva.' (restitutív)
 b. John opened the door again, and it had opened before.
 János nyit-múlt az ajtó újra és ő aux-múlt nyílik-perf előtte
 'János kinyitotta az ajtót újra és az ajtó már korábban is kinyílt.' (repetitív)
 c. John opened the door again, and he had opened it before.
 Jánosnyit-múlt az ajtó újra és ő aux-múlt nyit-perf ő előtte
 'János kinyitotta az ajtót újra és már korábban is kinyitotta.' (repetitív)

A fentiekkel szemben a lenti példa azt mutatja, hogy az ölés módját kifejező tranzitív *drown* 'vízbe fojt' csak egy repetitív olvasattal kompatibilis az *again* 'újra' határozóval a mondatban, miszerint a patient már ölték meg úgy korábban, hogy vízbe fojtották.

- (22) Kontextus: A zombi csak egyszer halt meg korábban, akkor, amikor valaki egy láncfűrészszel megölte. Újra életre kelt és most János úgy öli meg, hogy vízbe fojtja.
 #John drowned the zombie again.
 János vízbe.fojt-múlt a zombi újra
 #'János vízbe fojtotta a zombit újra.'

(Beavers–Koontz-Garboden 2020, 196)

A tranzitív *drown* 'vízbe fojt' predikátumot tartalmazó példa nem adekvát abban a kontextusban, amit a (22)-es példa jellemez. Ez bizonyíték arra, hogy az igeigökben a cselekvés módja és eredménye is

¹ Ehhez lásd még Beavers és Koontz-Garboden (2020, 16-18) szintaktikai és szemantikai reprezentációit.

lexikalizálva van; az *again* 'újra' határozó hatókörébe nem kerülhet csak az eredményállapot. Beavers és Koontz-Garboden (2020, 215-216) amellet érvelnek tehát, hogy abszolút megszorításként nem értelmezhető a Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézis az igeigyekök jelentésére vonatkozóan annak ellenére, hogy több igeosztály igéi is mutatják ezt a komplementaritást. Ráadásul ennek a hipotézisnek megvan az a funkcionális előnye, hogy egy letisztultabb lexikont tudunk feltételezni a nyelvekben szemben egy olyan lexikonfelfogással, ahol megengedjük, hogy az igeigyekök többféle jelentést (pl. állapotot és cselekvést) egyszerre lexikalizáljanak. A szakirodalomban tárgyalt empirikus adatok fényében azonban úgy tűnik, hogy például az angolban léteznek összetettebb jelentéssel leírható igeigyekök is. Beavers és Koontz-Garboden alapvetően két okot javasol erre a jelenségre: Az igeigyekök komplexitásának kialakulásában szerepet játszhat a nyelvi konvencionalizáció és, hogy a beszélők hogyan fognak fel bizonyos állapottípusokat és cselekvéstípusokat. A mód/eredmény komplementaritás igazságfeltélesen nem jellemezheti tehát az igejelentést. A szerzők szerint úgy helyes Rappaport Hovav és Levin megállapítása, ha az igére jellemző szintaktikai eseményszerkezetben előforduló igeigyekök számára vonatkoztatjuk: Egy igének nem lehet egyszerre egy cselekvési módot kifejező és egy különálló eredményállapotot kifejező gyöke az eseményszerkezetben.

Egy másik szerzőpáros, Mateu és Acedo-Matellán (2012) szerint, a mód és az eredmény nem az igejelentés komponensei, hanem specifikusan meghatározható pozíciók a szintaktikai eseményszerkezetben. A mód jelzőként/adjunktumként kapcsolódik az eseményhez (vagyis a CSELEKSZIK primitív predikátumhoz Rappaport Hovav és Levin eseményszerkezetében), az eredmény pedig kismondati bővítményként (a VÁLIK operátorhoz kapcsolódik a Rappaport Hovav és Levin által javasolt eseménysémákban). Az igeigyekök tehát ezen elemzés szerint nem jellemezhetők egy specifikus ontológiai kategóriával, hanem azáltal fejeznek ki módot vagy eredményállapotot, hogy hol kapcsolódnak a szintaktikai eseményszerkezetbe. Mateu és Acedo-Matellán (2012) többek között az alábbi példával érvelnek amellet, hogy az igék attól függően fejezhetik ki a cselekvés módját vagy valamilyen eredményállapotot, hogy az igeigyek hol integrálódik az eseményszerkezetbe.

- (23) a. He broke into the room.
 ő tör-múlt prep a szoba
 'Betört a szobába.'
- b. The glass broke.
 a pohár törík-múlt
 'A pohár eltört.'

(Mateu–Acedo-Matellán 2012, 211)

A fenti példák azt mutatják, hogy a *break* '(el/be)tör(ik)' ige nem csak eredményigeként viselkedik az angolban, mint ahogy azt a (23b)-ben láthatjuk, hanem le tud írni pusztán valamilyen cselekvést anélkül, hogy valamilyen entitás egy új eredményállapottal lenne jellemezhető a cselekvés végén (23a). Így tehát Mateu és Acedo-Matellán (2012) arra a következtetésre jutnak Beavers-höz és Koontz-Garbodenhez hasonlóan, hogy az igeigyekök konceptuális tartalma nem megszorított. Ez pedig azt jelenti, hogy a Mód/Eredmény Komplementaritás Hipotézis szemantikai megszorításként nem állja meg a helyét.

3.3 Malka Rappaport Hovav válaszai a szakirodalmi kritikákra

Az előző szakaszban megfogalmazott kritikai észrevételekre Malka Rappaport Hovav több előadásban és tanulmányban reagált részletesen tárgyalva az alábbi kérdést:

Igazságfeltételes értelemben megszorított-e az igejelentés vagy pusztán szintaktikai megszorításnak tekinthető a mód/eredmény komplementaritás?

Rappaport Hovav (2015) Mateu és Acedo-Matellán (2012) fenti példáival kapcsolatban azt állítja, hogy a (23a) és (23b) példa igéi ugyanazt a gyököt tartalmazzák, amely ontológiai kategóriáját tekintve eredményállapotot ír le. A mód típusú jelentés az olyan példákban, mint a (23a) csak tovább specifikálja, hogy az eredményállapot hogyan jön létre. Rappaport Hovav egy fontos érve ezen állítás

mellett az, hogy ha nem lenne ontológiai kategóriája az igeigyeknek, ahogy azt Mateu és Acedo-Matellán (2012) feltételezik, azt várnánk, hogy az igékre jellemző argumentumszerkezeti mintázatok kevésbé megszorítottak, melyet azonban a nyelvi adatok nem támasztanak alá. Ezenkívül azt is megjegyzi, hogy a szakirodalom kellően részletes szemantikai leírásokat adott már a skaláris változást kifejező eredményigékre és azt is elég jól értjük már, hogy a kontextusból milyen jelentéselemek származhatnak egy mondat értelmezése során az olyan nyelvekben, mint az angol.

Beavers és Koontz Garboden (2020) ölési eseményeket kifejező igével kapcsolatban Rappaport Hovav a következőképpen válaszol a kritikai felvetésekre: (i) Az olyan igék, mint a *guillotine* 'lefejez', a *crucify* 'keresztre feszít' és az *electrocute* 'villamosszékben kivégez' morfológiailag összetettek, tehát nem tekinthetők ellenpéldának a mód/eredmény komplementaritásra. (ii) A *drown* 'vízbe fojt' típusú igékkel kapcsolatban pedig azt veti fel, hogy azok csak eredményt fejeznek ki, módot nem. Ezt támasztja alá például az, hogy a *drown* 'vízbe fojt' részt vesz a kauzatív alternációban, ami az eredményigékre jellemző, míg a módot kifejező igékre nem. Ezt illusztrálja a (24)-es példa.

(24) The boy drowned.
a fiú fullad-múlt
'A fiú vízbe fulladt.'

A fenti példa esetében fontos még megjegyezni, hogy megfelelő kontextus hiányában nem lehet egy okozó ágenst azonosítani az ige eseményszerkezetében, aki valamilyen módon hajtja végre a cselekvést. Azt feltételezve tehát, hogy az igejelentés monotonikusan jön létre (Koontz-Garboden 2009) és látva, hogy az unakkuzatív *drown* 'vízbe fullad' nem lexikalizál információt a cselekvés módjáról, megállapíthatjuk, hogy a *drown* 'vízbe fojt' tisztán eredményige.²

Az alábbiakban igyekszem megmutatni, hogy a magyar igékre alapvetően jellemző az a lexikalizációs megszorítást, miszerint egy igeigyek egyféle ontológiai kategóriával írható le. Azt is kihangsúlyozom, hogy az angollal szemben a magyarban az eredményállapotok kifejezése rendszerint telikus értelmezéssel jár együtt.

4. A mód/eredmény komplementaritás a magyarban

Ezen szakasz fő állítása az, hogy a magyar igék mutatják a mód/eredmény komplementaritást, hiszen az igeigyek vagy csak a cselekvés módját fejezik ki, vagy az eredményét, mely esetben a cselekvés végpontjának elérése kötelezően egy, az igeigyektől független összetevőben kódolódik a mondatban található igei csoport (VP) feletti funkcionális tartományban a *vP*-ben, jellemzően egy események felett kvantifikáló, eseménymaximalizáló igekötő vagy rezultatív predikátum formájában (Kardos–Farkas 2022).³ A magyar eredményigék az angol megfelelőikkel szemben morfológiailag összetettek. Ebben a szakaszban magyarázatot is kívánok adni erre a morfoszintaktikai mintázatra. Azt javaslok Kardos–Szávó (2022a, b) alapján, hogy a magyar mondat eseménytartományára jellemző kifejezések mint például a rezultatív kifejezések szórendi viselkedésében annak a Hatókör Elvnek van szerepe, amely a mondat bal periferiáján a kvantorok, adverbiumok és az adverbialis adjunktumok mondatbeli helyét is meghatározza (É. Kiss 1984; 2002; 2009). Az igekötők és a rezultatív kifejezések szintaktikai pozíciója mutatja, hogy eseménymaximalizáló összetevőként honnan vezérlik a hatókörüket. Ennek eredménye, hogy a magyarra jellemző argumentumszerkezeti mintázatok sokkal inkább hasonlítanak a szláv nyelvekben megfigyelhető mintázatokra szemben az angol típusú nyelvek dinamikus eseményeket kifejező szerkezetével (Acedo-Matellán 2016 állításaival ellentétben).

Egy fontos következménye ezen feltételezéseknek, hogy a valamilyen eredményállapottal rendelkező eseményeket jellemzően igekötős igék vagy rezultatív kifejezések fejezik ki. (25)-ben olyan példákat látunk, ahol az igeigyek az esemény módját fejezik ki, az eredményét nem, míg (27)-ben ölési eseményeket kifejező predikátumok szerepelnek, ahol az angolhoz hasonlóan az esemény módja

² A Monotonitás Hipotézis (Koontz-Garboden 2009): A lexikális szemantikai reprezentációkból nem törölődnek operátorok a szóalkotási folyamatok eredményeként.

³ A telicizáló igekötők és rezultatív kifejezések eseménymaximalizáló hatásáról lásd Kardos (2012; 2016; 2019) munkáit. Az olyan igekötők, mint a *meg* kvantifikációs hatásáról, lásd még Halm (2015) tanulmányát.

és eredménye is lexikalizálva van az igében. Az angollal szemben azonban ezek az igék összetett morfológiai szerkezetűek: az igező lexikalizálja az esemény módját, míg az igezőtő a végpontos, maximális esemény-olvasatért felel.

- (25) a. Sára elfutott.
 b. Ágnes elájult.
 c. Béla bejárta a tanösvényt.
 d. János kitakarított egy szobát.

A (25)-ben szereplő példák angol megfelelőiben vagy csupán az esemény módját fejezi ki az igező és így az abban található igezők, mint például az (26a) és (26c) mondatokban, vagy egy morfológiailag nem összetett eredményige felel azért a jelentésért, hogy a téma valamilyen eredményállapotba kerül. Ezt látjuk a (26b) és (26d) példákban.

- (26) a. Sarah ran away.
 Sára fut-múlt el
 ‘Sára elfutott.’
 b. Agnes fainted.
 Ágnes ájul-múlt
 ‘Ágnes elájult.’
 c. Bob walked the trail.
 Bob sétál-múlt a tanösvény
 ‘Bob bejárta a tanösvényt.’
 d. John cleaned a room.
 János tisztít/takarít-múlt egy szoba
 ‘János kitakarított egy szobát.’

A fenti angol példákban a (26a)-ban az *away* ‘el’ igei partikula lexikalizálja az eredményállapotot, míg a (26c)-ben az eseményt kimérő tárgynak (Tenny 1987; 1994) köszönhető a végpontos olvasat. A (26b)-ben és a (26d)-ben az ige fejezi ki, hogy Ágnes az esemény végén nincs eszméleténél és, hogy a szoba tiszta állapotba került.

A (25)-ben megfigyelhetőkhöz hasonló szisztematikusságot látunk az ölés módját és eredményét kifejező predikátumok esetében. Az ilyen cselekvéseket jellemzően morfológiailag összetett alakok fejezik ki. A végpontos értelmezésért felelős igezőtő elhagyása ezekben az esetekben nem megengedett (Kardos–Szávó 2022b).

- (27) József *(meg)fojtotta, *(fel)akasztotta, *(le)fejezte, *(meg)mérgezte, *(fel)négyelte Tamást.

Az angolban egy morfológiailag egyszerű ige fejezi ki a fenti predikátumok által kifejezett események módját és eredményét is, ahogy ezt a 2. alszakaszban láttuk.

A fenti példákhoz hasonlóan morfológiailag összetett igék a fokozati eredményigék is, amennyiben végpontos értelmezést kapnak.

- (28) a. Máté kilapított egy autót.
 b. Ildi kiegyenesített egy kötelet.
 c. Anna felmelegített egy tányért.
 d. Sándor kiürített egy hűtőt.

Fontos megjegyezni, hogy bár a fenti mondatok igeinek tövében lexikalizálódik egy eredményállapot, hiszen olyan melléknevekből képződnek (*lapos, egyenes, meleg, üres*), amelyek valamilyen állapotot fejeznek ki, az igezőtő jelenléte szükséges a végpontos értelmezéshez (Kardos 2012; 2016). A magyarban tehát a végpontoság egy eredményállapot lexikalizálódásával együtt jár. Ezzel szemben Rappaport Hovav és Levin (2010, 26-27) külön kihangsúlyozzák, hogy az angolban nem igaz az, hogy

ha egy ige eredményige, akkor szükségszerűen végpontos értelmezéshez vezet. Erre példa a következő két mondat:

- (29) a. The chemist cooled the solution for three minutes.
 a kémikus hűt-múlt az oldat prep három perc-pl
 'A kémikus három percig hűtötte az oldatot.'
- b. The chemist cooled the solution in three minutes; it was now
 a kémikus hűt-múlt az oldat prep három perc-pl; ő volt most
 at the desired temperature.
 prep a kívánt hőmérséklet
 'A kémikus három perc alatt lehűtötte az oldatot. Az oldat így már elérte a kívánt hőmérsékletet.'

(Rappaport Hovav–Levin 2010, 27)

A *cool the solution* '(le)hűti az oldatot' fokozati eredménypredikátum a kontextustól függően értelmezhető telikusan vagy atelikusan. Amennyiben a kontextus révén beazonosítható egy hőmérséklet, amelyet az oldat elér az esemény végén, telikusságot kapunk. Ennek hiányában viszont a predikátum csupán állapotváltozást fejez ki végpont elérése nélkül.

Egy másik következménye annak, hogy a magyar mondat eseménytartományának szerkezetét a hatókör határozza meg az, hogy az eseménymaximalizáló rezultatív kifejezések nem állhatnak az ige utáni bővítményi pozícióban az angol típusú nyelvek hasonló szerkezetével szemben abban az esetben, ha az igező igeikötő nélkül fordul elő a neutrális mondatban (Kardos–Szávó 2022b).

- (30) a. *Csabi festett egy székét zöldre.
 a'. Csabi zöldre festett egy székét.
 b. *Juli verte a barátját kékre-zöldre.
 b'. Juli kékre-zöldre verte a barátját.
 c. *Józi járta a cipőjét rongyosra.
 c'. Józi rongyosra járta a cipőjét.
 d. *Dani vágta a tésztát csíkokra.
 d'. Dani csíkokra vágta a tésztát.

Az angolban és más hasonló nyelvekben a rezultatív másodlagos predikátumok, mint például a *ragged* 'rongyos' a *ran his shoes ragged* 'rongyosra futotta a cipőjét' példában feltételezhetően a VP-n belüli bővítményi pozícióban foglalnak helyet kanonikus mondatokban és itt fejeznek ki egy eredményállapotot. A magyarban viszont a (30)-ban található példák alapján láthatjuk, hogy ez nem megengedett. A *zöldre*, *kékre-zöldre*, *rongyosra* és *csíkokra* rezultatív kifejezések az ige előtt kell, hogy kifejeződjenek neutrális mondatokban úgy, ahogya azt az (30a')-(30d') példákban látjuk.

A végpontosság kifejezésére vonatkozó megszorításnak az is a következménye, hogy az *újra* határozó jelenlétében az olyan példák, mint a (30a')-(30d') a magyarban csak repetitív olvasatot kaphatnak. Ezt illusztrálja a következő példa Surányi és Hegedűs (2013)-tól:

Kontextus: Csíkokra vágva és lefagyasztva vásároltam a sütemény tésztáját. Kiolvasztottam a tésztát, labdává gyúrtam a csíkokat, kinyújtottam és

- (31) a. #óvatosan csíkokra vágtam újra.
 b. #újra óvatosan csíkokra vágtam.

(Surányi–Hegedűs 2013, (8))

Az eredményállapotot leíró *csíkokra* rezultatív predikátum a *felvág* igeikötős ige környezetében maradhat posztverbális pozícióban, mint ahogy ezt a (32)-ben is láthatjuk:

- (32) Felvágtam a tésztát csíkokra.

(Surányi–Hegedűs 2013, (9a))

Ebben az esetben a repetitív olvasat mellett a mondatnak restitutív olvasata is van. Ezt illusztrálja a (33)-os példa, mely folytatása lehet a (31) előtti kontextus második mondatának.

(33) Óvatosan felvágtam újra csíkokra.

(Surányi–Hegedűs 2013, (12a))

Az eredményállapotokat kifejező igekötők és rezultatív kifejezések mellett az események kezdetét jellemző depiktív predikátumok is preverbális pozíciót foglalnak ki az olyan példákban, mint a (34a). A *vizesen* depiktív predikátum posztverbális pozíciója agrammatikus mondatot eredményez (34b).

(34) a. János vizesen vágta Mari haját.
b. *János vágta Mari haját vizesen.

A (35)-es példa pedig arra bizonyíték, hogy a rezultatív kifejezésekkel szemben a *vizesen* depiktív predikátum szükségszerűen csak az okozó eseményre, illetve azon belül a haj állapotára vonatkozik.

(35) a. János vizesen rövidre vágta Mari haját, de mire Mari haja rövid lett, megszáradt.

(Kardos–Szávó 2022a)

A (35) példával kapcsolatban tárgyalt általánosítás a depiktív kifejezésekről Brueningtől (2018) származik, aki az alábbi angol példával illusztrálja, hogy a depiktívek szükségszerűen csak az okozó eseményre vonatkozóan állítanak valamit, az okozott eseményről nem. Az alábbi példákban a *flat* 'lapos' melléknév egy rezultatív másodlagos predikátum feltehetően a VP bővítmenyi pozíciójában, míg a *wet* 'vizes' melléknév depiktív predikátum, amelyet jellemzően adjunktumként ábrázolnak a szakirodalomban (Rothstein 1983, Carrier–Randall 1992).

(36) a. It is best to hammer metal flat wet, but it is OK if it has dried
ő van legjobb inf kalapál fém lapos vizes de ő van oké ha ő aux szárad-perf
by the time it is completely flat.
prep az idő ő van teljesen lapos

'A vasat legjobb vizesen laposra kalapálni, de az is jó, ha már megszáradt mire teljesen lapos lett.'

b. #It is best to hammer metal flat dry, but it is OK if it is wet during
ő van legjobb inf kalapál fém lapos száraz de ő van oké ha ő van vizes alatt
the hammering.
a kalapálás

'A vasat legjobb szárazan laposra kalapálni, de az is jó, ha a kalapálás alatt vizes.'

(Bruening 2018, 540)

A (36a) példa azt mutatja, hogy adekvát az a mondat, amelyben a vas vizes állapotát tagadjuk az *hammer metal flat wet* 'laposra kalapálta a fémet' kifejezés által leírt kalapálási esemény végén (amikor a vas lapos állapotba kerül), míg a (36b) szerint a mondat nem lesz koherens, amennyiben a végállapot előtti aleseményben tagadjuk a vas depiktív kifejezés által leírt állapotát. Ez Bruening szerint arra enged következtetni, hogy az olyan depiktívek mint a *wet* 'vizes' a fenti példákban a vas állapotáról szükségszerűen csak az okozó aleseményre vonatkozóan predikálnak, az okozott aleseményre vonatkozóan, amely egy végállapot, nem.

A magyar adatokra visszatérve érdekes még azt is megjegyezni, hogy amennyiben rezultatív és depiktív predikátum is szerepel egy mondatban, szintaktikai pozíciójuk kötött a vP preverbális tartományában hasonlóan sok más nyelvhez (Den Dikken–Dékány 2022). A rezultatív predikátum feltehetően az ige bővítmenyeként mozog egy aspektuális funkcionális projekció specifikálójába közvetlenül az ige elé (Kardos–Farkas 2022), míg a depiktív predikátum adjunktumként kapcsolódik az eseményszerkezethez (Ernst 2002; É. Kiss 2009; Kardos–Szávó 2022a).

(37) a. János vizesen rövidre vágta Mari haját.

b. *János rövidre vizesen vágta Mari haját.

Míg a (37a) példában a *vizesen* depiktív predikátum megelőzi a *rövidre* rezultatív predikátumot, és így grammatikus a mondat, a fordított szórend nem megengedett, amennyiben fókuszált elemet nem feltételezünk a (37b)-ben.

Összességében tehát valószínűsíthető, hogy a magyar *vP* szerkezetét olyan hatóköri megfontolások befolyásolják, mint ami a *vP* feletti funkcionális tartományban az adverbiumok és a kvantorok esetében is megfigyelhető (É. Kiss 1984; 2009). Ennek megfelelően az eredményállapotot kifejező eseménymaximalizáló igekötők és rezultatív kifejezések jellemzően az ige-től kívül fejtik ki eseményszerkezeti hatásukat, melynek következményeként a magyar helyváltoztatást vagy állapotváltozást kifejező igék mutatják a mód/eredmény komplementaritást. A magyar igék gyökei egyfajta ontológiai kategóriával jellemezhetők. Az angollal szemben az is fontos különbség, hogy a magyarban a telikusság és egy valamilyen eredményállapot elérése jellemzően együtt jár.

5. Rövid tipológiai kitekintés a nyelvek közötti eseménylexikalizációra

A mód/eredmény komplementaritás mellett egy másik fontos eseménylexikalizációt érintő kérdés is foglalkoztatja már évtizedek óta főként a lexikális szemantikai tipológiával és a szintaxis-szemantika interfész jelenségeivel foglalkozó tudósokat. Leonard Talmy nevéhez fűződik az a megállapítás, miszerint a nyelvek alapvetően két stratégia közül választanak, amikor a helyváltoztatást vagy állapotváltoztatást kifejező cselekvések eredményét kifejezik a mondatban: Gyakran a mondat igeje fejezi ki a cselekvés módját, míg a cselekvés eredménye az ige-n kívül fejeződik ki egy szatellit kifejezésben (például egy igei partikulában vagy rezultatív kifejezésben), vagy éppen fordítva, az ige fejezi ki a cselekvés eredményét, míg annak módja egy ige-n kívüli adjunktumban lexikalizálódik (Talmy 1985; 1991; 2000). Az előző stratégia az olyan nyelvekben figyelhető meg, mint a német és a finnugor nyelvek, melyek így a szatellit keretű nyelvek osztályába tartoznak, míg a második stratégia többek között az újlatin nyelvekre, a japánra és a héberre jellemző, melyek az igei keretű nyelvek osztályába tartoznak, de a szatellit keretű nyelvekben is lehetséges. A két stratégia eltérő argumentumszerkezeti mintázokat eredményez a különböző nyelvekben. A szatellit keretű nyelvekben, mint például az angol és a magyar, az alábbi szerkezetek lehetségesek, melyekben az ige csupán a cselekvés módját, a rezultatív szatellit kifejezés pedig az eredményét fejezi ki, míg az igei keretű spanyolban nem.

- (38) Peter hammered the metal flat.
Peter kalapál-múlt a vas lapos
'Péter laposra kalapálta a vasat.'
- (39) Péter laposra kalapálta a vasat.
- (40) a. *María martilleó el metal plano.
María kalapál-múlt a vas lapos
b. María aplano el metal martilleándolo
Mária kilapít-múlt a vas kalapálva
'Mária kalapálva kilapította a vasat.'

A (38)-as példában a cselekvés módját kifejező *hammer* 'kalapál' ige környezetében az eredményállapot kifejezéséért a *flat* 'lapos' melléknévi predikátum felelős, míg a magyar példában a *kalapál* ige fejezi ki a cselekvést és annak módját, a *laposra* kifejezés pedig a vas eredményállapotát a kalapálási cselekvés végén. A spanyolban ezzel szemben az angol és magyar mondatokra jellemző mintázat nem lehetséges (40a); a spanyol mondatban az ige (*aplano* 'kilapította') lexikalizálja az eredményt, míg a cselekvés módja egy adjunktumban (*martilleándolo* 'kalapálva') fejeződik ki az ige-n kívül (40b). Acedo-Matellán (2016) további két alosztályt feltételez a szatellit keretű nyelvek osztályán belül: Az angol és a magyar az erős szatellit keretű nyelvek osztályába tartozik, míg például a latin és a szláv nyelvek a gyenge szatellit keretű nyelvek osztályába. Alapvető különbség a két osztály nyelvei között, hogy az utóbbiban az eredmények kötelezően egy morfológiai egységet

alkotnak a *v*-vel, míg az angolban és a magyarban ez nem teljesül. Fontos azonban megjegyezni, hogy az eredmények kifejezésért felelős argumentumszerkezeti mintázatokat illetően a magyar sokkal inkább mutat hasonlóságot a szláv nyelvekhez és a latinhoz, mint az angolhoz vagy éppen a finnhez, ami szintén erős szatellit keretű nyelv Acedo-Matellán (2016) klasszifikációjában. Erre példa a lenti adatsor, ahol a magyarban és az oroszban kötelező az eredmény kifejezése az ige előtt egy igei partikula vagy prefixum formájában abban az esetben, ha a rezultatív adpozíciós kifejezés az ige után található (lásd még ehhez a 4. szakaszt). Ugyanez a megszorítás a finnre nem érvényes, mint ahogy a (43)-ban is láthatjuk.

- (41) a. Kati *(le)festett egy kerítést pirosra.
 b. Béla *(el)sétált az iskolába.
 c. Mari *(le)vágta Elek haját rövidre.
- (42) a. On priexal v Moskvu
 ő oda-vezet-múlt prep Moszkvát
 'Megérkezett Moszkvába.'
 b. On uexal iz Moskvy
 ű el-vezet-múlt prep Moszkvának
 'Elhagyta Moszkvát.'
 c. On perešel (čerez) ulicu.
 ő át-megy-múlt (keresztül) utcát
 'Átment az úton.'
- (43) Mari hakkasi metallin litteäksi.
 Mari kalapál-múlt vasat laposra
 'Mari laposra kalapálta a vasat.'

(Gehrke 2008, 202-203)

(Levinson 2010, 144)

A finn *litteäksi* 'lapos' rezultatív predikátum állhat az ige utáni pozícióban pusztán egy cselekvést kifejező ige környezetében hasonlóan az angolban megfigyelhető példákhoz, mint például a *hammer the metal flat* 'laposra kalapálja a vasat'.

Egy másik fontos hasonlóság a magyar és a szláv nyelvek rezultatív szerkezetei között, hogy az angollal szemben eredményállapotot melléknévi csoport nem fejezheti ki. E helyett kötelezően egy adpozíciós kifejezés írja le, hogy pontosan milyen állapotba/helyzetbe kerül a téma az állapotváltozás vagy a helyváltoztatás következtében. Erre Gehrke (2008) is felhívja a figyelmet az orosz vizsgálatára és azt javasolja, hogy a Talmy féle tipológiával szemben nem az a fő kérdés, hogy hol lexikalizálódik az eredmény a mondatban, hanem, hogy lehetséges-e a vendleri értelemben (Vendler 1957/1967) vett teljesítmény és eredmény típusú szerkezeteket létrehozni egy pusztán cselekvési eseményt kifejező igéből és egy másodlagos predikátumból vagy szükség van-e az igenek még valamilyen alkotóelemre az ilyen szerkezetekben. Kardos és Szávó (2022b) hasonló következtetésre jut a magyar adatokat és az eredményállapotokat kifejező igei predikátumokat a Talmy féle tipológia szemszögéből az egyéb nyelvekben vizsgáló szakirodalmat vizsgálva: Azt javasolják, hogy a dinamikus eseményeket kifejező struktúrák (a)grammatikussága attól függ, hogy pontosan hol fejeződik ki az eredmény a *vP*-n belül. Az angolban vagy akár a finnben is a VP bővítményi pozíciójában fejt ki aspektuális hatását az eredményt kifejező elem, míg az újlatin és szláv nyelvekben, illetve a magyarban erre nincs lehetőség. Az utóbbi nyelvek közös tulajdonsága, hogy az eredmények valahol a VP feletti funkcionális tartományban foglalnak helyet a *vP*-ben: az újlatin nyelvekben komplex igt alkotnak a *v*-vel (Acedo-Matellán 2016), míg a magyarban feltehetőleg egy VP feletti aspektuális projekció specifikálójában fejtik ki eseménymaximalizációs hatásukat (Kardos–Farkas 2022).⁴ Ebből az is következik, hogy az újlatin nyelvekben sok eredményige található, míg a magyarban és az angolban a módot kifejező igék vannak többségben. Fontos különbség ugyanakkor a magyar és az angol között, hogy az eredmény kifejezésére használt elemek jelentősen eltérnek egymástól. Az angolban pusztán eredményállapotot fejeznek ki ezek az elemek, míg a magyarban események felett kvantifikálnak is.

⁴ A belső aspektus itt feltételezett szintaxisához lásd még MacDonald (2008) és Travis (2010) munkáit.

6. Összefoglalás

Tanulmányomban a lexikális szemantikai szakirodalom egyik központi hipotézisét tárgyalva, miszerint az igeigényekben lexikalizált jelentés jól körülhatárolható módon megszorított, amellyel érveltem, hogy a magyar igeigények egyfajta ontológiai kategóriával írhatók le. Ezen igeigények tehát mutatják a Rappaport Hovav és Levin (2010) által feltételezett mód/eredmény komplementaritást. A tanulmány fontos állítása eme komplementaritás motiválására a magyarban az, hogy a végpontosságot és az eredményállapotokat jellemzően események felett kvantifikáló, eseménymaximalizáló igeigények, mint például a *meg*, és rezultatív kifejezések kódolnak egy preverbális pozícióban, feltételezhetően a *vP VP* feletti funkcionális tartományában (Surányi 2014; Kardos–Farkas 2022). Ezáltal a magyar igeigények és rezultatív kifejezések szemantikája és szintaxisa jelentősen eltér az angol megfelelőiktől, melyek nem jellemezhetők eseménykvantifikációval, hanem csupán egy eredményállapotot fejeznek ki. Ezen eredményállapot az angol mondat igeigényében vagy egy igeigény kívüli szatellit kifejezésben kódolódik feltételezhetően a *VP* bővítmenyi pozíciójában. A magyar tehát úgy tűnik, hogy - a szakirodalmi állításokkal szemben - az angoltól jelentősen eltérő eseménylexikalizációs stratégiákat alkalmaz annak ellenére, hogy az eredményállapot a magyarban is jellemzően az igeigényen kívül kerül kifejezésre.

Összességében megállapíthatjuk, hogy bár a mód/eredmény komplementaritás lehet, hogy csupán egy tendenciának tekinthető az olyan nyelvekben, mint az angol, Beavers és Koontz-Garboden (2020) javaslatának megfelelően, a magyar igeigények szisztematikusan mutatják ezt a megszorítást a nyelvre jellemző morfoszintaktikai eszköztárnak köszönhetően. A további kutatások tárgyát képezheti, hogy más nyelvekben találunk-e a magyarhoz hasonló események felett kvantifikáló, eredményállapotot lexikalizáló kifejezéseket és, ha igen, ezen kifejezések jelenléte a nyelvben összefüggésbe hozható-e a nyelvre jellemző igeigényjelentések megszorítottságával.

Irodalom

- Acedo-Matellán, Víctor 2016. *The morphosyntax of transitions: A case study in Latin and other languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Ausensi, Josep 2022. *The division of labor between grammar and the lexicon: An exploration of the syntax and semantics of verbal roots*. Berlin: Mouton. Megjelenés előtt.
- Beavers, John – Andrew Koontz-Garboden 2012. *Manner and result in the roots of verbal meaning*. *Linguistic Inquiry* 43: 331-369.
- Beavers, John – Andrew Koontz-Garboden 2020. *The roots of verbal meaning*. Oxford: Oxford University Press.
- Bruening, Benjamin 2018. *Depictive secondary predicates and small clause approaches to argument structure*. *Linguistic Inquiry* 49: 537-559.
- Carrier, Jill – Janet H. Randall 1992. *The argument structure and syntactic structure of resultatives*. *Linguistic Inquiry* 23: 173-234.
- Dikken, Marcel den – Éva Dékány 2022. *On the internal and external syntax of depictive secondary predication*. In: Masashi Kawashima – Hideki Kishimoto – Kazushige Moriyama (szerk.): *Papers from the International Workshop on Secondary Predication 2021*. Kobe: Kobe University. 1-22
- Dowty, David 1979. *Word meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: Reidel.
- Ernst, Thomas 2002. *The syntax of adjuncts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erteschik-Shir, Nomi – Tova Rapoport 1996. *Focusing on lexical nuclei*. *The Proceedings of the Eleventh Annual Conference and of the Workshop on Discourse*. IATL 3: 87-103.
- É. Kiss, Katalin 1984. *The order and scope of operators in the Hungarian sentence*. In: Werner Abraham – Sjaak de Meij (szerk.): *Topic, focus and configurationality: Papers from the 6th Groningen Grammar Talks*. Amsterdam: John Benjamins. 181-214.
- É. Kiss, Katalin 2002. *The syntax of Hungarian*. Cambridge: Cambridge University Press.
- É. Kiss, Katalin 2009. *Syntactic, semantic, and prosodic factors determining the position of adverbial adjuncts*. In: Katalin É. Kiss (szerk.): *Adverbs and adverbial adjuncts at the interfaces*. Berlin: Mouton. 21-38.
- Gehrke, Berit 2008. *Ps in motion: On the semantics and syntax of P elements and motion events*. Utrecht: LOT doktori értekezés 184.

- Hale, Kenneth L. – Samuel Jay Keyser 2002. Prolegomenon to a theory of argument structure. Cambridge MA: MIT Press.
- Halm, Tamás 2015. Free choice and aspect in Hungarian. In: Katalin É. Kiss – Balázs Surányi – Éva Dékány (szerk.): *Approaches to Hungarian 14*. Amsterdam: John Benjamins. 167-185.
- Harley, Heidi – Rolf Noyer 2000. Formal versus encyclopedic properties of vocabulary: Evidence from nominalizations. In: Bert Peeters (szerk.): *The lexicon-encyclopedia interface*. Amsterdam: Elsevier. 349-374.
- Kardos, Éva 2012. Toward a scalar semantic analysis of telicity in Hungarian. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem, Debrecen.
- Kardos, Éva 2016. Telicity marking in Hungarian. *Glossa: A Journal of General Linguistics* 1: 41.
- Kardos, Éva. 2019. Situation aspectual properties of creation/consumption predicates. *Acta Linguistica Academica* 66: 491-525.
- Kardos, Éva 2021. Lexical semantics. In: Bas Aarts – April McMahon – Lars Hinrichs (szerk.): *The handbook of English linguistics*. 2. kiadás. Hoboken, NJ, USA: Wiley-Blackwell. 501-523.
- Kardos, Éva – Imola-Ágnes Farkas 2022. The syntax of inner aspect in Hungarian. *Journal of Linguistics* 58: 807-845.
- Kardos, Éva – Andrea Szávó 2022a. The structure of the event domain reflects scopal relations in Hungarian: Evidence from resultatives and depictives. Poszter prezentáció a 15. Syntax, Phonology and Language Analysis (SinFonJA 15) konferencián. Udine: University of Udine. 2022. szeptember 22.
- Kardos, Éva – Andrea Szávó 2022b. Event lexicalization in Hungarian. Kézirat.
- Koontz-Garboden, Andrew 2009. Anticausativization. *Natural Language and Linguistic Theory* 27: 77-138.
- Levin, Beth – Malka Rappaport Hovav 2005. *Argument realization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levinson, Lisa 2010. Arguments for pseudo-resultative predicates. *Natural Language and Linguistic Theory* 28: 135–182.
- MacDonald, Jonathan E. 2008. The syntactic nature of inner aspect: A minimalist perspective. Amsterdam: John Benjamins.
- Marantz, Alec 1997. No escape from syntax: Don't try morphological analysis in the privacy of your own lexicon. In Alexis Dimitriadis – Laura Siegel – Clarissa Surek-Clark – Alexander Williams (szerk.): *Proceedings of the 21st Annual Penn Linguistics Colloquium*. Philadelphia: University of Pennsylvania. 201-225.
- Mateu, Jaume – Acedo-Matellán 2012. The manner/result complementarity revisited: A syntactic approach. In María Cristina Cuervo – Yves Roberge (szerk.): *The End of Argument Structure*. London: Emerald Group Publishing. 209-238.
- Ramchand, Gillian Catriona 2008. *Verb meaning and the lexicon: A first-phase syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rappaport Hovav, Malka 2015. Towards an understanding of the notions of 'manner' and 'result' and their role in the construction of verb meaning. Előadás a Roots IV műhelykonferencián. New York: New York University. 2015. június 28-29.
- Rappaport Hovav, Malka – Beth Levin 1998. Building verb meanings. In: Miriam Butt – Wilhelm Geuder (szerk.): *The projection of arguments: Lexical and syntactic constraints*. Stanford, CA: Stanford University. 97-134.
- Rappaport Hovav, Malka – Beth Levin 2010. Reflections on manner/result complementarity. In: Malka Rappaport Hovav – Edit Doron – Ivy Sichel (szerk.): *Lexical semantics, syntax and event structure*. Oxford: Oxford University Press. 21-38.
- Rothstein, Susan 1983. The syntactic forms of predication. Doktori értekezés. MIT, Cambridge.
- Surányi, Balázs 2014. Structural government in pseudo-incorporation in Hungarian: Pseudo-incorporation by vP-internal phrase-movement. Magyar Tudományos Akadémia. Nyelvtudományi Intézet. Kézirat.
- Surányi, Balázs – Veronika Hegedűs 2013. Dichotomies in secondary predication: A view from complex predicates in Hungarian. Előadás a Secondary Predication in Formal Frameworks című műhelykonferencián. Hollandia: Utrecht University. 2013. május 27.

- Talmy, Leonard 1985. Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms. In: Timothy Shopen (szerk.): Language typology and syntactic description: Grammatical categories and the lexicon. Cambridge: Cambridge University Press. 57-149.
- Talmy, Leonard. 1991. Path to realization. In: Laurel A. Sutton (szerk.): Proceedings of the Seventeenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society. Berkeley CA: Berkeley Linguistics Society. 480-519.
- Talmy, Leonard 2000. *Toward a cognitive semantics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Tenny, Carol. 1987. Grammaticalizing aspect and affectedness. Doktori értekezés. MIT, Cambridge.
- Tenny, Carol. 1994. Aspectual roles and the syntax-semantics interface. Dordrecht: Kluwer.
- Travis, Lisa deMena 2010. *Inner aspect: The articulation of VP*. Dordrecht: Springer.
- Vendler, Zeno 1957. Verbs and times. *Philosophical Review* 56: 143-160.
- Vendler, Zeno 1967. *Linguistics in philosophy*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Wechsler, Stephen 2005. Resultatives under the ‘event–argument homomorphism’ model of telicity. In: Nomi Erteschik-Shir – Tova Rapoport (szerk.): *The syntax of aspect*. Oxford: Oxford University Press. 255-273.

Hungarian verbs and manner/result complementarity

Abstract: According to an influential hypothesis about word meaning by Malka Rappaport Hovav and Beth Levin, roots in verbs may either express the manner or the result of events, but not both at the same time (Rappaport Hovav–Levin 2010). The Manner/Result Complementarity Hypothesis has been challenged by some scholars in recent years mainly because of its predictions concerning English data. In this paper I show that Hungarian verbs show manner/result complementarity since roots typically describe the manner of events, whereas results must be encoded in a root-external constituent in a VP-external position in the functional domain in the *v*P (Kardos–Farkas 2022). I also aim to motivate this syntactic constraint by arguing that the event domain in Hungarian is structured by scope, similarly to what is observable on the left periphery of the sentence when it comes to the position of quantifiers and adverbs.

Keywords: lexical semantics, event lexicalization, manner/result complementarity, verbal roots